

מבט על, גיליון 9, 2015

המשחק הכפול' בזירה הפלסטינית: מצע להתגברות הטרור

קובי מיכאל ואודי דקל

החודשים האחרונים עומדים בסימן עלייה במספר פיגועי הטרור ביהודה ושומרון ובמספר הסיכולים של ניסיונות פיגוע נוספים. ראש השב"כ עדכן בשבוע שעבר את וועדת החוץ והביטחון של הכנסת, כי מאז 2012 נרשמה מדי שנה עלייה של 50 אחוזים בפיגועי הטרור העממי (683 פיגועים במהלך 2012 לעומת 1834 פיגועים ב-2014), כאשר הקפיצה המשמעותית ביותר התרחשה במהלך מבצע "צוק איתן". בנוסף, בשנת 2014 סוכלו כ-130 פיגועים של חוליות טרור (מרביתן השתייכו לחמאס), ואילו בשנת 2015 (נכון ליולי), סוכלו 60 פיגועים של טרור.

את רוב הפיגועים, שלא סוכלו, מקובל להגדיר כ"טרור עממי". אלו בוצעו על ידי מפגעים בודדים במגוון שיטות (ירי, בקבוקי תבערה, ניסיונות דריסה ודקירה) במרחבים הגיאוגרפיים השונים. נתונים אלו מבססים את ההערכה, כי הטרור התשתיתי והמאורגן מסוכל ברוב המקרים. מאידך גיסא, שני פיגועי הירי שאירעו באחרונה בגזרת רמאללה נראים כפיגועים מאורגנים, שבוצעו על ידי חוליית טרור, כנראה של חמאס.

המספר הגדל של פיגועי הבודדים מצביע על כך קיים מניע לביצוע פיגועים, הפועל על אנשים, שאינם מקושרים לארגון טרור או לקבוצה קיצונית ממוסדת. מניע זה משלב אווירה כללית, תפישת עולם ומוטיבציה אישית. מעשה הטרור, כשמדובר בהיקפים הגדלים והולכים שלהם אנו עדים, אינו יכול עוד להתפרש רק כמעשה של ייאוש או תסכול של יחידים, אלא כתופעה חברתית-פוליטית, המתרחבת בחסות לגיטימיות חברתית רחבה, המזכה את המבצעים בתגמול אישי-סימבולי. זאת, נוסף לתגמול חומרי/כספי, המועבר להם ישירות או לבני משפחתם. אמנם, הציבור הפלסטיני בגדה טרוד בעיקר בחתירה לרווחה כלכלית, על כן הוא פסיבי יחסית בכל הנוגע להשתתפות פעילה בטרור, בהפגנות או במהומות, ומסתייג מעימות אפשרי עם ישראל. אך אין להסיק מכך, כי אותו ציבור אינו תומך בפיגועים; לבטח אינו מסתייג מהם באופן גורף ורחב.

מפתה לחשוב, כי חודש הרמדאן הוא גורם מאיץ לרצף הפיגועים באחרונה, בדומה לאירועים שנרשמו בתקופה המקבילה אשתקד. חודש הרמדאן, שבו חשים רוב המוסלמים התעלות דתית, עלול בהחלט להתברר כגורם מדרבן. רבים נחשפים במהלכו באופן אינטנסיבי במיוחד לדרשות של מטיפים דתיים, שיש בהן הסתה מפורשת נגד ישראל, לצד עידוד למעשי הקרבה בשם הדת וגם בשם הלאום. בנוסף, ניתן להסביר את התופעה בהשראת האירועים המתחוללים בעולם הערבי וברעיונות של גורמים קיצוניים באזור, המופצים ברשתות החברתיות ובאתרי האינטרנט. לכך מצטרפת ההסתה השיטתית באמצעי התקשורת הפלסטיניים ובשיח הציבורי, המתבצעת לרוב בהעלמת עין מצד הרשות הפלסטינית, אך לעתים נעשית גם על ידי בכירה. כל אלו מהווים תשתית אווירית ופסיכולוגית, המפיחה רוח במפרשיו של אתוס ההתנגדות הלאומית והדתית ומעודדת ביצוע פיגועים.

חשוב לציין, כי הפיגועים מבוצעים למרות המאמץ והנחישות של מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית למנוע גל טרור בגדה המערבית ולפרק את תשתיות הטרור וההתארגנות, בעיקר של חמאס. לנשיא הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, חשוב להוכיח, כי הוא שולט בשטחים שתחת מרותו והוא אף נחוש להילחם בטרור: עבאס אומר בגלוי, כי הטרור אינו משרת את האינטרס הפלסטיני ופוגע בדימויים של הרשות ושל עצמו כפרטנרים לתהליך מדיני, שתכליתו כינון מדינה פלסטינית. ואולם, הרשות נוהגת 'משחק כפול' – לצד המאמץ לסיכול תשתיות הטרור של החמאס וההקפדה על המשך שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל, הרשות פועלת במשנה מרץ כנגד ישראל בזירה הבינלאומית. 'המשחק הכפול' של הרשות בא לביטוי גם במהלכיה לטרפוד הבנות בין חמאס לישראל בנושא שיקום עזה, במניעת העברת כספים לרצועה תוך פגיעה בצרכים החיוניים של האוכלוסייה העזתית. מהלכי ישראל ברצועה נתפשים על ידי הנהגת הרשות וכן בעיני חלק מהציבור הפלסטיני כמיועדים להחליש את הרשות ואת הנשיא עבאס. פרשנות זו של ההתנהלות הישראלית מחזקת בקרב הציבור הפלסטיני את התחושה, כי אלימות מייצרת הישגים משמעותיים למאבק

בישראל ולכן היא מחזקת את המחנה הפלסטיני המיליטנטי, שאליו מצטרפים אלו שנאשו מהסיכוי שהרשות תחולל שינוי ממשי במצבה של האוכלוסייה.

חמאס מצדו, אף הוא נוהג 'משחק כפול', שכן הוא מפגין יכולת להתנהל על פי שני הגיונות פעולה שונים ואפילו סותרים, תוך הבחנה בין הזירה העזתית לבין זירת הגדה. בזירה העזתית פועל הארגון לריסון הארגונים הסלפיסטיים ומנסה לקדם הבנות עם ישראל לצורך זירוז שיקום הרצועה. לשם כך, חמאס מוכן להתחייב להפסקת אש ממושכת. מנגד, חמאס מנצל את מה שנראה כהזדמנות אסטרטגית, במסגרת המאבק על ההגמוניה בזירה הפלסטינית, להביך את עבאס, להחליש את הרשות ולהאיץ את התפוררותה על מנת להחליפה, חמאס שוקד על חיזוק דימויו כארגון 'ההתנגדות' מוביל, הנושא את דגל המאבק האלים בישראל, וכדי לגשר על המתח שבין התנהלותו ברצועת עזה לדימוי המאבק האלים, הוא מעודד פעולות טרור בגדה ופועל להרחבה ולחיזוק של תשתיות הטרור באזור. במסגרת זו, חמאס דוחף לא רק לטרור יחידים אלא גם לטרור המבוצע על ידי חוליות מאורגנות, המוכוונות ממפקדת הארגון באיסטנבול בטורקיה. להערכת חלק מהמומחים, בראיה ארוכת טווח, למנגנוני הביטחון של הרשות אין את היכולת למנוע את הכאוס, שאפשר שיתפתח אם מגמת העלייה בפיגועים תצבור תאוצה – גם עקב חדירת רעיונות של ארגונים קיצוניים לגדה – ובפרט לבלום את השתלטות החמאס על האזור, ללא הנוכחות והפעילות הביטחונית הישראלית השוטפת בשטח.

לאחרונה ישראל שוקדת על שיפור המצב הכלכלי בגדה ושיפור מרקם החיים של האוכלוסייה הפלסטינית. ישראל הגדילה במידה ניכרת את מספר היתרי העבודה בישראל (כ-100,000 פועלים עובדים בישראל בהיתר); צמצמה את מספר המחסומים בשטחי יהודה ושומרון; אפשרה לאוטובוסים פלסטינים להסיע פועלים פלסטינים לישראל; שיפרה את תשתיות המעברים וסידורי המעבר באופן שקיצר משמעותית את משך ההמתנה; אפשרה הקלות משמעותיות על כניסה של מתפללים לחר הבית. עם זאת, התפרצות שתי האינתיפאדות העידה, כי שיפור במציאות הכלכלית אינו בהכרח גורם המונע הסלמה באלימות. בשלב זה אין מדובר באינתיפאדה, אך העלייה בפיגועים מלמדת שוב, כי הקלות אינן מבטיחות שקט ביטחוני.

לקח נוסף, המתבסס על ניסיון עבר, הוא, כי לא זו בלבד שהכבדת היד על האוכלוסייה הפלסטינית ופגיעה ברווחתם ובאיכות חייהם של רבים, שאינם שותפים למעשי הטרור, לא הובילה לשיפור המציאות הביטחונית, אלא שהן אף קוממו על ישראל את דעת הקהל הבינלאומית. משמעותם של דברים אלו היא, שישראל נמצאת לכאורה במלכוד בכול הנוגע לארגון הכלים העומד לרשותה במטרה להרגיע את השטח ולשמור על הסטטוס-קוו: לדעתנו, על ישראל להימנע מנקיטת תגובה 'אופרנטית' של ביטול ההקלות, שהונהגו לאחרונה. הטלת הגבלות מחודשות על חופש התנועה של האוכלוסייה הפלסטינית, גם אם ינומקו על ידי גורמי הביטחון הישראליים כצורך ביטחוני, יתקבלו כענישה קולקטיבית וכתגובה לא מידתית.

כמו הרשות הפלסטינית וחמאס, גם ישראל נוהגת בסוג של 'משחק כפול' במדיניות 'הבידול' בין רצועת עזה לבין הגדה המערבית. בעוד שלמול רצועת עזה מנסה ישראל לקדם את מאמצי השיקום תמורת הפסקת אש ממושכת, ולשם כך מוכנה לבסס הבנות עם חמאס בהידברות עקיפה, בגדה, היא פועלת נגד תשתיות חמאס במשנה מרץ ובנחישות. ישראל מואשמת גם ב'משחק כפול' בכך שהיא מדברת על הצורך לחדש את התהליך המדיני ובמקביל קובעת עובדות בשטח על ידי המשכח של מדיניות הבנייה בהתנחלויות. יש הטוענים, שהתנעת התהליך המדיני תביא לעצירת ההסלמה בפעילות הטרור, אך יש לזכור, כי בעבר, דווקא חידושו של התהליך המדיני דרבן לעיתים גורמים קיצוניים לפעול באלימות, כדי לטרפד אותו. מכאן, שתהליך מדיני אינו גורם ממתן בהכרח. 'המשחק הכפול' הוא כלי בשימוש השחקנים בזירה הפלסטינית, אשר מאפשר גמישות בין פרגמטיות לאידאולוגיה. עם זאת, גלום בו סיכון לאובדן שליטה במצב. על מנת לצמצם את האיום, מומלץ כי ישראל תנקוט מדיניות משולבת: מול הרשות, עליה להימנע מביטול ההקלות על חיי היום-יום בגדה ולחזק את התיאום הביטחוני עם הרשות הפלסטינית. במקביל, עליה לפעול בנחישות בזירה הבינלאומית נגד המדיניות הלאומית של הרשות, ולחשוף את פרצופה האמתי, בדגש על מדיניותה המחבלת במאמצים לשיקום עזה ועל ההסתה לטרור ולקיצוניות. כלפי החמאס, על ישראל להימנע מלשתף פעולה עם 'המשחק הכפול' של חמאס בין הרצועה לגדה. עליה להתייחס לחמאס כמקשה אחת – דין חמאס בעזה כדינו בגדה – ולמנוע ממנו לכוון כללי משחק נוחים לו. על ישראל להבהיר לארגון, כי לא תקדם עמו הבנות שיאפשרו את שיקומה של רצועת עזה, בזמן שהוא שוקד על העברתה של זירת הטרור העיקרית לגדה ו/או למרחב סיני.